

Међутим, не треба претерано уопштавати. Ово су зачеци сутрашњег законодавства, тенденције које се запажају, и ми још нисмо дошли дотле да вршење приватних права оцењујемо само по мери интереса нације, државе, заједнице. Уосталом, шта би „приватног“ остало у таквом правном поретку који би увлачио државу у односе између појединаца или нацију додавао броју странака при свакој уговором насталој ситуацији?

Рене Родијер (René Rodière)

ПОРЕЂЕЊЕ ИЗМЕЂУ ПОЈМА СВОЈИНЕ У СОЦИЈАЛИСТИЧКИМ И КАПИТАЛИСТИЧКИМ ЗЕМЉАМА

Кад говоримо о појму својине у социјалистичким земљама, мислимо на својину која се назива *друштвена* или *социјалистичка* — установа која се дубоко разликује од појма тзв. приватне својине (или капиталистичке) — а не на тзв. *личну* својину, која постоји у тим истим социјалистичким државама и која, с извесних гледишта, потсећа на приватну својину, и, разуме се, још мање мислимо на *приватну* својину у строгом смислу речи (било капиталистичку било некапиталистичку), која такође постоји, бар делимично, у извесним социјалистичким земљама. Иако се лична својина и приватна својина у социјалистичким земљама такође више или мање разликују од одговарајућих појава у капиталистичким земљама, оне су, у начелу, иста установа као приватна својина у правом смислу речи, или класична приватна својина, какву познајемо још од Римљана. Оно што је с гледишта упоредног права битно, јесте проучавање битних разлика између социјалистичке својине и приватне капиталистичке својине.

С друге стране, треба утврдити да, кад је реч о социјалистичкој или капиталистичкој својини, обично се мисли на својину на средствима за производњу. Међутим, то није сасвим тачно. Ова својина може бити исто тако и својина на средствима за потрошњу. Између једног и другог случаја може, несумњиво, бити извесне разлике, али ми о томе нећемо водити рачуна. Ми ћемо, дакле, посматрати социјалистичку, односно капиталистичку својину као целину, не водећи рачуна о разлици до које, евентуално, доводи разлика у њеним предметима (средства за производњу, односно за потрошњу).

I.

1. — Да би се могла разумети наша мисао о битној разлици између два појма својине (социјалистичке и капиталистичке), треба најпре изложити наше гледиште о појму субјективног права и појму надлежности, а, потом, о појму својине као субјективног права.

Добро је познато да постоји стара расправа о појму субјективног права, која је постала већ класична, а која је некад супротстављала Виндшајда (*Windscheid*) и Јеринга (*Ihering*). Суштина те расправе састојала се у томе што су једни сматрали да је садржина субјективног права искључиво моћ

воље (личне или нормативне — то није од важности за питање које проучавамо) да дела или не дела на одређен начин, док су други тврдили да је та садржина један правно заштићен интерес. Исто тако је добро познато да се расправа завршила (бар привремено) на тај начин што се нашло (Тон) поравнање повезивањем оба спорна елемента, тако да се субјективно право схватило као моћ воље у циљу заштите и остварења једног интереса.

Не верујемо да се може извршити дубља анализа елемената из којих се склапа право и правни поредак. Заиста, ти елементи су воља (моћ делања) и интерес. Чак верујемо да се обадва ова елемента морају спојити у појму субјективног права, упркос критици на коју је наишло ово синтетичко схватање. Не може се, истина, порећи да, као што је критика показала, може бити случајева где постоји субјективно право, иако не постоји никакав конкретан интерес субјекта тог права. Али против такве критике треба подвући да право има у виду управо типичне ситуације, које се остварују у већини случајева, и да, у једном конкретном случају, конкретан субјект може немати интерес те врсте иза субјективног права које му је дато. Тада, управо, он и неће вршити своје право. А могућност да се своје право не врши управо је оно што субјективно право разликује од обавезе, и та могућност је управо и дата зато што је могуће да конкретна интересна ситуација не одговара субјективном праву које је створено за типичне ситуације.

Дакле, ми се слажемо са синтетичком теоријом у тврдњи да субјективно право садржи два елемента — једну моћ воље и један интерес који је схваћен као типичан. Ако овај интерес не постоји, онда постоји интерес који му је супротан и који чини управо да субјект своје право не врши. Тако се може рећи да оба елемента увек постоје заједно.

Одавде се може извући један веома важан закључак у погледу стања које критика синтетичке теорије често сматра као противречје те теорије. Тврдило се, наиме, са стране теорије интереса, да често постоји субјективно право и онде где постоји само интерес једног субјекта, без икакве воље његове (дете, душевни болесник). У том случају овом субјекту треба да позајми своју вољу неки други субјект, који је способан да је има, али који сам нема никакво субјективно право, већ ради у име за вољу неспособног субјекта који има то право. Овакав став је, међутим, неприхватљив. Две ситуације су, заиста, дубоко различите. У првој, субјект има моћ воље да ради онако како хоће; у другој, правни поредак конструише један типичан интерес једног субјекта који нема способност за вољу и наређује да тај интерес буде заштићен. Ми предлажемо, према синтетичкој теорији, да субјективним правом називамо само прву ситуацију. Може се, разуме се, истим изразом назвати такође и друга ситуација. Али у том случају треба разликовати два дубоко различита значења овог израза, или две врсте субјективног права, што може изазвати непожељну збрку.

Према томе, постоји *субјективно право* у строгом смислу те речи кад је субјект власти, правне воље, истовестан са субјектом интереса који ова власт воље правно штити или остварује, кад субјект својом вољом остварује свој интерес. Кад, међутим, таква истовестност не постоји, треба разликовати две могуће ситуације. У првој, субјект воље остварује интерес другог субјекта. Тада овај субјект врши једну *надлежност*. У другој ситуацији, субјект

једног интереса не остварује тај интерес својом вољом, јер није способан да има вољу. У том случају субјект интереса није ништа друго до једна правна конструкција, пошто, стварно, он не може схватити тај интерес чији је он, сходно праву, субјект, носилац. Тада, уствари, не треба говорити о субјективном праву субјекта интереса већ о *ограничењу надлежности* одговарајућег субјекта воље који треба да остварује тај интерес.

2. — Субјект интереса може бити различит (појединац, заједница лица, установа, која је, обично, призната за правно лице). Ова разлика нема велики значај с овог гледишта. У свим случајевима правни поредак конструише један типичан интерес који одговара датом субјекту. Ова конструкција се прави према ономе што стваралац правног поретка мисли да треба да буде тај интерес — што је, разуме се, условљено разним друштвеним и политичким чиниоцима. Исто тако, типичан интерес може бити више или мање одређен, остављајући више или мање слободе субјекту воље и надлежним органима да врше свој надзор над остварењем интереса од стране субјекта воље.

Овај типичан конструисани интерес разликује се од стварног неконструисаног интереса субјекта који га лично остварује својом вољом утолико што типичан конструисани интерес може бити искључиво рационалан, а ни у ком случају нерационалан. Заиста, правни поредак не може допустити да субјект чији интерес он контролише може бити ирационалан, неразуман. Међутим, стварни субјект није, разуме се, увек рационалан, разуман. Он може чак радити „против“ свог „интереса“.

Разуме се, ово је неприкладан начин изражавања. Јер у овом случају, уствари, стварни субјект схвата свој интерес на супротан начин од оног како други људи мисле да треба да буде његов интерес. „Рационалност“ интереса је само јавно мишљење о дотичном интересу. Ово мишљење је друштвено условљено и променљиво.

Битно је да субјект надлежности који остварује тај интерес субјекта неспособног за вољу мора да ради рационално. Он мора да ради не онако како претпоставља да би радио субјект коме позајмљује своју вољу кад би овај могао радити, него онако како би овај радио рационално, како би он, према јавном мишљењу или правном поретку, имао да ради рационално. Субјект надлежности, дакле, не позајмљује уствари своју вољу у правом смислу речи — тј. он не позајмљује садржај своје воље него само моћ хотења, форму воље, пошто је њен садржај више или мање јасно и коначно одређен правним поретком. Према томе, субјект надлежности нема ништа да стварно, садржајно хоће, он нема никакву моћ одлуке — он има само да изврши оно што је одређено правним поретком.

Ако се суштина субјекта схваћеног као личност, као онај који може да одлучује, састоји управо у његовој одлуци, у слободном избору између више могућности, онда треба заиста признати да уствари нема никаквог стварног субјекта иза субјекта интереса неспособног за вољу. Постоји једна конструкција тог интереса, а субјект није ништа друго до његово оличење. Његов стварни садржај се појављује као одређивање надлежности субјекта надлежности.

Треба још подвући разлику између ситуације кад је субјект субјективног права заједница и оне где та заједница није ништа друго до субјект интереса који остварује један други субјект воље. У првом случају стварна заједница је само један субјект с колективном вољом и као таква она има једно субјективно право, тј. слободна је да свој интерес схвати онако како сама хоће. Према томе, она може бити и ирационална. Обично је тада њена организација таква да сви њени чланови могу подједнако учествовати у стварању правне воље колективног субјекта (*удружење*). У другом случају, заједница није стварна у правном смислу, што значи да не може да има правну вољу. Њена воља уствари не постоји. У стварности постоји један рационални интерес, одређен правним поретком (који се може, ако се хоће, схватити као манифестација воље ствараоца тог поретка), и воља органа који остварује тај интерес чисто је формална (*установа*). Пошто је рационализована, она је, дакле, и формализована.

Конечно може се рећи да у једном случају (субјективно право) постоји један стварни субјект (појединац или заједница), са стварном вољом (појединачном или колективном), која може такође бити и ирационална; у другом случају (надлежност) постоји један конструисан субјект (појединац или заједница), са формалном вољом у једног другог субјекта, способног за вољу, али чији је садржај (интерес рационално конструисан) одређен правним поретком.

3. — Што се тиче појма својине, такође је добро познато колико је расправа изазвао покушај њеног одређивања. Од античких римских дефиниција — *ius utendi, abutendi, fruendi* — преко савремених дефиниција — апсолутно и најпотпуније право — до најмодерније, Венедиктовљеве — право да се једна ствар употребљава према својој сопственој вољи и у свом интересу — дефиниције су веома бројне и не много успеле. Овде нећемо покушати да нађемо неку нову дефиницију, него само да изнесемо неколико примедби о извесним ослоним тачкама којима ћемо се касније користити.

У науци социјалистичких земаља често се говори о два појма својине: једна, својина јавног права; друга, својина грађанског права. Прва значи да је то једно право које, у првом реду, припада држави као јавној власти, која га врши актима те власти, а најчешће управним актима. Друга својина означава приватно, класично, добро познато право, које се врши приватно-правним актима. По извесним писцима социјалистичка својина је право нове врсте, досад непознато — то је јавно право. По другима, у социјалистичкој својини има и елемената јавног као и оних грађанског права и у томе је и особеност социјалистичке својине. Најзад, трећа група писаца сматра да је социјалистичка својина исто тако једно грађанско право као и друге својине, добро познате из историје права.

Овде нећемо улазити у расправљање о томе шта се може назвати социјалистичком својином. Приметићемо само да, уколико се жели упоређивати капиталистичка и социјалистичка својина, ова последња се мора схватити као грађанско право. Ако је социјалистичка својина заиста јавно право, онда већ унапред може да се каже да није могуће никакво поређење. Могу се корисно упоређивати права у области грађанског права, али се не може то исто чинити с једним правом из области јавног права и једним из области

грађанског права. Зато ћемо управо испитати да ли у области социјалистичког права постоји једно право својине које се може схватити као грађанско право.

Што се тиче самог појма овог права својине, и не улазећи у расправу о суштини овог појма, ограничићемо се да кажемо да за нас својина значи једно субјективно право (не, дакле, једну надлежност) које је најшире могуће или апсолутно, како се обично каже. Изгледа нам заиста да велики Венедиктовљев напор да на нов начин одреди својину (по њему, својина је право које се врши својом вољом и у свом интересу и које, чак, може бити лишено сваког конкретног овлашћења) није успео. Његова дефиниција је свим неодређена, јер свако субјективно право а не само право својине заснива се на вољи субјекта и остварује се у његовом сопственом интересу. Проблем уопште није у томе — он се управо састоји у одређивању онога што се може чинити у оквиру једног права. Другим речима, својина се не разликује од других субјективних права по томе што се заснива на сопственој вољи субјекта и остварује у његовом интересу, како то жели Венедиктов, јер је то заједничко свим субјективним правима (за разлику од надлежности), него по томе што она има различит садржај — она је најшире од свих права, она је апсолутно право, бар виртуелно.

Према томе, својина је субјективно право где субјект својом сопственом вољом остварује свој интерес чинећи са стварју, у начелу, све што жели. Разуме се, ова апсолутна власт је увек до извесне мере ограничена правним поретком. Али она мора бити довољно широка да би се сматрала својином. Ако није тако широка, онда нема својине, већ постоји неко друго право, различито од ње.

Ових неколико напомена довољно је да би се прешло на испитивање социјалистичког права како би се видело да ли у њему постоји право својине које се може упоредити с капиталистичком својином.

II.

У разним социјалистичким правима постоје веома велике разлике у области социјалистичке својине. Зато је врло тешко говорити о социјалистичкој својини као таквој, не правећи нужне разлике. Требало би у најмању руку правити разлику између социјалистичке својине у Југославији, схваћене као *друштвена* својина (дакле, њен је субјект друштво), и социјалистичке својине у другим социјалистичким земљама, схваћене као *државна* својина (чији је субјект држава). Али, ако бисмо хтели правити ову разлику, онда би то захтевало сувише простора. Зато одустајемо од тога. Уосталом, треба подвући да разлика постоји много више у правној теорији, где су гледишта потпуно противна једна другом, него у самом позитивном праву, наоко, наравно, и теориска разлика потиче отуда. Стога ћемо овде проблем социјалистичке својине разматрати с врло велике удаљености, тако да се разлике између конкретних врста ове установе губе да би се видело само оно што је битно за ту својину и што је разликује од одговарајуће капиталистичке установе

Треба такође приметити да је упоређење, чак и ограничено, тако великог захвата да би му се могла посветити и цела књига, па и више. Зато ћемо се овде ограничити само на извесна питања, која сматрамо најважнијим. Сложеност је утолико већа што исте појаве рађају сасвим различите и многобројне теорије социјалистичких правника. Упркос великом интересу који може постојати за ове теорије и упркос њиховој научној вредности, ми ћемо се морати строго ограничити на излагање свог гледишта, позивајући се на друге теорије само кад је то апсолутно нужно. Према томе, редови који ће следити не могу бити ништа друго до сасвим сажет увод у расправљање о питањима социјалистичке својине.

1. — Већ смо рекли да под социјалистичком својином не разумемо тзв. личну својину, која постоји у социјалистичким земљама. То нас наводи да одредимо прву особену црту социјалистичке својине. Она се састоји у томе што та својина припада једном *јединственом* субјекту, док капиталистичка својина, у начелу, припада великој маси различитих субјеката. Зато се каже да је социјалистичка својина колективна а не индивидуална, у смислу да припада целом друштву. Овде није важно што се у извесним земљама сматра да та својина припада друштву (друштвена својина), а у другим — да припада држави, као претставнику целог друштва, као његовој најпотпунијој организацији (државна својина). Битно је да социјалистичка својина постоји на једној маси веома различитих предмета која у целини припада једном јединственом субјекту, док се капиталистичка својина дели на многобројне субјекте. Међу овима може се налазити и држава, али у том случају она је само један субјект међу осталима, који, у начелу, нема посебна овлашћења која не припадају другим сопственицима.

Од ове социјалистичке својине могу се одвојити извесни делови и припасти посебним субјектима, а не целом друштву. У начелу, предмети потрошње се одвајају и прелазе у тзв. личну својину, која је индивидуална и може бити наслеђена. Исто тако могу постојати својине чији су субјекти разне социјалистичке организације, правна лица (као задруге или индустријска предузећа). Ова се својина, у начелу, не разликује од одговарајуће својине у капитализму, с том примедбом да се не може упоређивати са својином приватнокапиталистичких предузећа већ са својином друштвених или јавних установа. Иако је ова разлика врло значајна, ми нећемо овде расправљати о њој, јер је без значаја за наше питање.

Дакле, социјалистичка својина у уском смислу постоји на једној јединственој маси која припада једном јединственом субјекту. На први поглед може изгледати да је то само такорећи квантитативна разлика у поређењу с капиталистичком својином и да, према томе, то не спречава да суштина, садржина двеју својина остане иста. Међутим, ова особеност није само квантитативна него је такође и квалитативна, јер има за последицу да је сам садржај својине потпуно измењен, тако да социјалистичка својина претставља потпуно оригиналну појаву.

2. — Разуме се, ова маса предмета је, исто као и у капиталистичким земљама, подељена на јаван домен и на један домен ако не приватан а оно у најмању руку економски, одређен за економску делатност. У јавном домену друштво и држава имају иста права (у начелу) као у капитализму и

овде нећемо расправљати о правној природи својине јавног домена. Оно што нас занима, како смо рекли, јесте својина као грађанско право. А највећи део социјалистичке својине се управо односи на предмете који служе економији и који су регулисани грађанским правом.

Оно што је овде значајно, пак, јесте да, пошто је субјект целокупно друштво, маса економских добара чини неопходну основу његова опстанка и, према томе, она добија и сама, управо као једна целина, облик јавног добра, које припада јавном домену. Сваки предмет из те масе (а предмет овде очевидно не означава само материјалну ствар), узет одвојено, јесте предмет економског домена, грађанског права, али је маса као целина јавно добро, спада у јавни домен.

Основна последица постојања јединствене масе социјалистичке својине и њеног јединственог субјекта састоји се, дакле, у томе што та маса добија карактер добра јавног домена, па се услед тога нужно начелно разликује од својине схваћене као грађанско право, у класичном смислу, истоветно с капиталистичком својином.

3. — Ова црта се открива нарочито у томе што су у оном што се зове социјалистичка својина веома јаки елементи јавног права. Ти елементи значе да социјалистичка држава има много више власти у социјалистичкој својини него капиталистичка у капиталистичкој. То је добро познато и нема потребе даље то подвлачити. Али треба нарочито истаћи да права улога ових елемената није увек добро схваћена.

Заиста, често се говори о различитим конкретним овлашћењима социјалистичке државе у области социјалистичке својине, као што су додељивање средстава за производњу разним предузећима, овлашћење да се располаже дохотком ових предузећа, планирање, итд. Међутим, то није битно, јер није нужно да ова овлашћења социјалистичке државе буду много већа од одговарајућих овлашћења капиталистичких држава. У једном систему одумирања државе, као што је случај у Југославији, државно планирање је веома еластично, предузећа су веома самостална, држава према њима нема скоро никаква друга до пореска права, итд. Према томе, држава нема врло велика овлашћења.

Али, чак и у том случају остаје једна битна разлика између социјалистичке и капиталистичке својине, која је само основна манифестација њеног друштвеног карактера, чињенице да она претставља јединствену масу добара која припадају целом друштву. Та разлика се састоји у томе што, у начелу, социјалистичком својином располаже социјалистичка држава (засад; касније ће то можда бити једна друга централна друштвена организација) а не други, делимични субјекти. Напротив, у капиталистичкој држави, у начелу, држава не располаже приватном капиталистичком својином, иако су њена конкретна овлашћења на њој веома велика.

Кад говоримо о овлашћењу располагања својином, треба јасно приметити да овде није реч о државној суверености. Ова сувереност постоји подједнако и у капиталистичким и у социјалистичким земљама. Будући суверена, држава, разуме се, може све, па, према томе, капиталистичка држава исто као и социјалистичка у крајњој линији располаже свим, подразумевајући ту и својину. Али ова власт остаје чисто формална, у том смислу што

целокупан капиталистички систем почива на капиталистичкој својини, независној од државе. Тако да ако би држава почела да располаже том својином, та држава и та својина би самим тим постале у извесној мери социјалистичке — у сваком случају, престале би бити капиталистичке (у смислу приватног капитализма).

4. — Битно је видети у чему се састоји ова државна власт према социјалистичкој својини за коју смо (власт) рекли да се у начелу састоји у власти располагања том својином. Питање је да ли је та власт таква да се може означити изразом својина у истом смислу у коме се овај израз употребљава да би се означила капиталистичка својина.

Овде треба најпре имати у виду да ћемо ми изучавати само грађанско-правна овлашћења којима располаже социјалистичка држава, а не и овлашћења јавног права. Може се сасвим лепо замислити један социјалистички систем где би постојало само једно право и где би се оно што зовемо правом својине вршило искључиво јавноправним актима. Али такав систем не постоји. У свим социјалистичким земљама постоји грађанско и јавно право (упркос теориском порицању ове разлике, о коме овде не можемо расправљати, претпостављајући, уз то, да је позната очевидна разлика између ове две велике правне области), иако је чињеница да релативна важност ове две области није увек иста и да је њихов обим различит у разним социјалистичким земљама. Истина је да у многим социјалистичким земљама држава има широка јавноправна овлашћења на маси социјалистичке својине. Али, као што смо рекли, ова овлашћења не могу да се упоређују са својином у уском смислу — установом грађанског права — и зато се овде тиме нећемо бавити.

Међутим, упркос тога, овде треба подвући једну врло значајну чињеницу. Ако је својина апсолутно право на предмету, и ако, према томе, она у првом реду садржи овлашћење располагања стварију, и ако, по својој суштини, ово овлашћење на располагање садржи овлашћење на отуђивање или уништење ствари, онда треба рећи да социјалистичка држава, међу својим јавноправним овлашћењима, нема једно такво овлашћење располагања масом предмета који су у социјалистичкој својини. Она такво овлашћење нема чак ни у оним земљама где су јавноправни елементи у установи социјалистичке својине врло јаки и где се сматра да је држава субјект социјалистичке својине, да је та својина државна својина.

Ако се обратимо грађанском праву и посматрамо овлашћења социјалистичке државе у тој области, морамо такође потврдити да она нема овлашћење да масом социјалистичке својине тако располаже да је отуђи или уништи. И не само држава — не постоји ниједан субјект у социјалистичком друштву који може тако располагати социјалистичком својином. Такво право располагања је незамисливо у социјалистичком друштву.

5. — Ако се остави по страни маса предмета социјалистичке својине и посматра сваки предмет (или посебна група предмета) те масе одвојено, може се рећи да то право располагања постоји, било у рукама држава било других субјеката.

И то је најважније и карактеристично за систем социјалистичке својине. Заиста, иако је маса предмета те својине јединствена, она је поде-

љена на многобројне одвојене предмете или групе предмета и те делимичне јединице предмета су поверене врло различитим и многобројним субјектима, међу којима може бити и сама социјалистичка држава (али с истим овлашћењима као и други субјекти). Ови субјекти имају на овим деловима социјалистичке својине цео низ различитих права, која спадају како у област јавног тако и грађанског права. Разуме се да нас овде занимају само грађанскоправна права. Ова права су, као што смо рекли, врло различита и многобројна. Може се, *grosso modo*, рећи да су то позната класична грађанскоправна права, бар уколико се гледа на конкретна овлашћења која она дају својим субјектима. Ту се може наћи право располагања стварју у смислу да се она прода, поклони, чак и да се уништи, употребљава, присвајају њени плодови, итд. — дакле, једно право које се без колебања може означити као својина. Исто тако се могу наћи друга позната права: службеност, хипотека, закуп, итд.

У социјалистичкој правној теорији још од настанка самог социјалистичког система (тј. од Октобарске револуције) траје расправљање о одређивању правне природе ових врло различитих грађанскоправних права. У већини случајева, последњих двадесет година, може се рећи да преовлађује гледиште да скуп свих тих различитих права чини једно једино врло сложено право које се зове право управљања, које одговарајући субјекти (обично су то привредна предузећа) имају на маси предмета социјалистичке својине која им је поверена. Овде нећемо улазити у ову иначе врло занимљиву расправу. Само ћемо испитати да ли право располагања стварју које смо мало пре описали може да се значи као својина у смислу који смо одредили.

6. — Рекли смо да, на први поглед и површно посматрано, може да се призна да право располагања стварју које се садржи у праву управљања једног субјекта социјалистичког права садржи сва овлашћења која се налазе и у праву својине у класичном смислу и да би, према томе, требало признати да тај субјект има право својине на ствари. То су заиста и учинили неки теоретичари социјалистичког права. Међутим, такав закључак је неоправдан.

Он је неоправдан чак и у случајевима кад одговарајући субјекти, а нарочито привредна предузећа (која поменута права имају у највећој мери, што је разумљиво с обзиром на природу њихове делатности) имају потпуну слободу према држави, као што је случај код нас у Југославији. Овде привредна предузећа имају према држави скоро исти положај као капиталистичка предузећа, тј. имају пуна овлашћења да располажу предметима социјалистичке својине који су им поверени, с обавезом да сачувају њихову вредност за друштво и да плате извесну камату за њихову употребу. Ова предузећа морају плаћати порез држави и нису обавезна да предмете социјалистичке својине сачувају у природи (него само у вредности). То значи да имају право слободног располагања стварима у природи — да их продаду, да их униште чак (плаћајући њихову вредност). У том случају, њихов положај према држави је сличан положају капиталисте који се задужио да би купио предмете који су потребни за његову делатност — ови предмети у природи су његова сопствена својина а не својина зајмодавца.

Зашто се ово право не може ипак назвати својином? Чак и кад бисмо замислили један систем социјалистичке својине у коме не би постојала ни ова ограничења југословенског система (тј. у коме би субјекти имали иста права располагања као и субјекти права класичне својине), право које смо описали не би могло бити сматрано својином. Зашто?

Са спољног гледишта, заиста, све је исто као код праве, класичне својине. Али само са спољног гледишта. С унутрашњег гледишта, ако се тако може рећи, све је, међутим, различито. Јер основно начело је да субјект чији интерес треба да оствари субјект описаног права није истоветан с овим последњим: субјект интереса је држава (или друштво). То значи да субјект интереса није истоветан са субјектом воље, према терминологији коју смо утврдили у првом делу овог рада. Према томе ово привидно субјективно право није уствари ништа друго до чиста надлежност, са свим већ описаним правним последицама. Субјект воље располаже, истина, овлашћењима која су истоветна с оним која постоје у својини, али он ова овлашћења може вршити само у интересу субјекта интереса (држава или друштво). Он не може чинити што он хоће, него треба да замисли шта би хтео субјект интереса кад би могао хтети и он мора хтети то. А, као што смо рекли, субјект воље мора нужно да претпостави да је субјект интереса рационалан. Према томе његова овлашћења су строго ограничена тиме и с правом својином она имају само спољну и врло површну сличност. Чак и кад субјект воље (тј. надлежности) има овлашћење да уништи ствар, он ово овлашћење може вршити искључиво рационално, кад је то у интересу субјекта интереса.

Према томе право социјалистичке својине не постоји у стварности и тај термин је неприкладан за социјалистичко право. Оно што се, употребљавајући неприкладан назив, зове социјалистичка својина није, уствари, то. То је само њена негација. То није субјективно право, узор свих осталих субјективних права. То је једна надлежност. Јер, као што смо рекли, субјект воље нема субјективно право него надлежност, док субјект интереса, о коме се, опет неприкладно, каже да има социјалистичку својину, у стварности нема никакво овлашћење које обележава својину и, као што смо видели, с правног гледишта, ово тобожње субјективно право субјекта интереса само је ограничење надлежности субјекта одговарајуће надлежности. Не може се, дакле, рећи ни да социјалистичка држава или друштво имају право социјалистичке својине (јер су они само субјекти интереса) нити да субјекти права управљања имају ту својину, јер они имају само надлежности.

Што се тиче случајева кад држава има непосредно извесна овлашћења, било на маси предмета социјалистичке својине било на појединим деловима те масе као субјект права управљања, па чак и ако има сва овлашћења која обележавају својину, не може се ипак рећи да она има право својине. Јер, с једне стране, држава мора да ради не у свом већ у интересу друштва које претставља (ту се, дакле, поново на извештан начин субјект воље раздваја од субјекта интереса) и, с друге стране, држава је у том случају правно лице-установа (а не удружење), чији органи, као и органи свих других правних лица-установа немају субјективна права него само надлежности, а субјект интереса (правно лице, држава) се појављује само као ограничење ових надлежности.

Према томе упоређење капиталистичке, класичне својине и оног што се неприкладно зове социјалистичка својина могуће је само са спољног, техничког, површног гледишта, а не с унутрашњег, суштинског. Ова површна и ограничена сличност постоји, међутим, са своје стране (на садашњем ступњу развоја социјалистичког права), само у области оног што се зове социјалистичка својина — у области права управљања. С техничког, спољног гледишта, ово право је истоветно са својином, иако није ни најмање то.

7. — Оно што је тачно за социјалистичку својину није мање тачно за сва друга субјективна социјалистичка права, како стварна тако и лична. Сва та права су само привидна и за њих није прикладан назив право. То нису субјективна права — то су само надлежности.

Чињеница да у социјалистичком праву постоје само надлежности веома је важна за добро функционисање социјализма и за добро вршење ових надлежности. Доста честа самообмана да то нису надлежности него права субјективна права доводи само до рђавих последица.

8. — У осталом, нек буде допуштено да се на крају каже да, упоредо с процесом социјализације (који се врши чак и несвесно и против воље државе такође и у капиталистичким земљама) врши се и одговарајући процес преображаја субјективних права у надлежности. Ово је добро назирао већ и Диги (Duguit). У том процесу постоје средства помоћу којих се остварује овај преображај. Правна наука треба да их изучава. Овде нам се чини да се могу разликовати две основне врсте тих правних средстава. Прва се састоји у непосредним конкретним ограничењима субјективних права, и у првом реду права својине, као извора и основе свих других права. Ова ограничења су добро позната. Другу врсту чини установа злоупотребе права. Ова стара установа је увек употребљавана да би се удахнуо друштвени ако не и социјалистички дух субјективним правима. У садашњем стању друштвеног и правног развоја она се употребљава управо као средство социјализације субјективних права, што, уствари, с правног гледишта, значи: њиховог претварања у надлежности.

Тако нас проучавање социјалистичке својине и њено упоређивање с капиталистичком својином води утврђивању опште еволуције самог субјективног права и тиме и права уопште, чији је веома значајан део управо субјективно право. Али, маколико био велики тај значај, очигледно је да субјективно право није уопште битно за право, за правни поредак као такав, јер правни поредак може постојати и без субјективних права, служећи се искључиво надлежношћу. А еволуција права нам показује, управо, да субјективно право све више ишчезава у корист надлежности.

Др. Рад. Д. Лукић

НЕШТО О ФИДУЦИЈАРНИМ ПРАВНИМ ПОСЛОВИМА

1. — Фидуцијарни посао у ужем смислу је посао у коме једно лице — фидуцијант преноси једно право на друго лице — фидуцијара, и истовремено уговоре: прво, да фактичко економско дејство преноса буде уже него што је садржина пренетог права, и друго, да по постизању тога еко-